

ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ПРЕДМЕТ ОХОРОНИ У ПРОЄКТІ КК УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАПРОПОНОВАНИХ НОВЕЛ

STATE SECRET AS A SUBJECT OF PROTECTION IN THE DRAFT OF THE CC OF UKRAINE: THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROPOSED INNOVATIONS

Гритенко О.А., д.ю.н., професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1376-6956>

У статті здійснюється теоретичний аналіз державної таємниці, як предмету охорони у проєкті КК України. Встановлено, що питання визначення та охорони державної таємниці, а також правового інституту таємниці в цілому, не втрачають своєї важливості, особливо в межах кримінального права та законодавства. Держава захищає цей вид інформації через криміналізацію відповідних злочинних дій у розділі XIV Особливої частини Кримінального кодексу України під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». Крім того, з'ясовано, що в діючому КК України визначено широке поле застосування такого предмету як державна таємниця, проте відсутній окремий розділ, родовим об'єктом якого виступають відносини у сфері обігу таємної інформації. Проаналізовано проєкт КК України, який передбачає окремий розділ 9.2. «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі», який складається із п'яти складів. Виявлено, що: на підставі здійсненого аналізу положень Розділу 9.2. «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі» станом на 2 квітня 2025 року виявлено, що: зазначені положення можуть вирішити проблему відсутності родового визначення досліджуваних суспільних відносин; надати більш конкретне нормативне закріплення державній таємниці, із вказівкою на державну чи розвідувальну таємницю або службову інформацію (ст. ст. 9.2.2, 9.2.5.). Проте існують і ті положення, які потребують удосконалення, доповнення. Так, зокрема доповнення потребує Розділ 9.2., а саме першою дефінітивною статтею («Значення термінів, вжитих у цьому розділі»); доповнення потребує ст. 9.2.1., а саме такою ознакою, як майнова та інші види шкоди (наприклад, розголошення особливо важливих відомостей про новітні розробки у сфері оборони чи те, що державна таємниця стає доступною ворожій країні або в умовах воєнного стану/особливого періоду супротивник отримує внаслідок цього суттєву перевагу). Нами підтримується закріплення у ст. 9.2.3. суб'єктом розголошення – загального суб'єкта, проте згодні із експертами щодо необхідності внесення відповідних змін до ст. 28 Закону України «Про державну таємницю», а також із думкою фахівців щодо неправильності встановленням у ст. 9.2.7. тільки спеціального суб'єкта, а також встановлення відповідальності за дії передбачені у відповідних статтях 9.2.4., 9.2.5. не лише «в умовах воєнного стану», а й «особливий період». Вважаємо, також необхідними для удосконалення є питання встановлення у ст. 9.2.3., 9.2.6., 9.2.7. тих ознак, які є однорідними, а також більш виваженого підходу до диференціації.

Ключові слова: державна таємниця, в умовах воєнного стану, особливий період, державна таємниця, розвідувальна таємниця, службова інформація кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, розголошення.

The article provides a theoretical analysis of state secrets as a subject of protection in the draft Criminal Code of Ukraine. It has been established that the issues of defining and protecting state secrets, as well as the legal institution of secrecy in general, do not lose their importance, especially within the framework of criminal law and legislation. The state protects this type of information due to the criminalization of the corresponding criminal acts in Section XIV of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine entitled "Criminal offenses in the sphere of protecting state secrets, inviolability of state borders, ensuring conscription and mobilization". In addition, it has been established that the current Criminal Code of Ukraine defines a wide field of application of such a subject as a state secret, but there is no separate section, the generic object of which is relations in the sphere of circulation of secret information. The draft Criminal Code of Ukraine is analyzed, which provides for a separate Section 9.2. "Criminal offenses against the regime of secrecy of information belonging to the state", consisting of five warehouses. It has been established that: based on the analysis of the provisions of Section 9.2. "Criminal Offences Against the Regime of Secrecy of Information Belonging to the State" as of April 2, 2025 revealed that: the specified provisions can solve the problem of the lack of a generic definition of the social relations under study; provide a more specific normative consolidation of state secrets, indicating state or intelligence secrets or official information (Articles 9.2.2, 9.2.5). However, there are also provisions that need to be improved and supplemented. Thus, in particular, section 9.2 requires supplementation, namely the first definitional article ("Meaning of the terms used in this section"); supplementation is required by Article 9.2.1, namely such a feature as property and other types of harm (for example, disclosure of particularly important information about the latest developments in the field of defense or the fact that a state secret becomes available to a hostile country or, under martial law/special period, the enemy receives a significant advantage as a result). We support the consolidation in Art. 9.2.3. the subject of disclosure is a general subject, but we agree with the experts on the need to make appropriate changes to Art. 28 of the Law of Ukraine "On State Secrets", as well as with the opinion of specialists on the incorrectness of establishing Art. 9.2.7. only a special subject, as well as establishing liability for actions provided for in the relevant Articles 9.2.4., 9.2.5. not only "under martial law", but also "special period". We believe that the issues of establishing in Articles 9.2.3, 9.2.6, 9.2.7 those features that are homogeneous, as well as a more balanced approach to differentiation, also need to be improved.

Key words: state secret, under martial law, special period, state secret, intelligence secret, official information, criminal offense, criminal liability, disclosure.

Актуальність дослідження. Питання, що стосуються визначення та охорони державної таємниці, а також правового інституту таємниці в цілому, не втрачають своєї важливості, особливо в межах кримінального права. Держава захищає цей вид інформації через криміналізацію відповідних злочинних дій у розділі XIV Особливої частини Кримінального кодексу України під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» [6]. Проте у діючому КК України

(в Особливій частині КК України), як зазначає у своєму дисертаційному дослідженні Вислоцька Т.Ю., слово «таємниця» вживається у 12 складах злочинів (ст. 114, 145, 159, 163, 168, 189, 231, 232, 328, 329, 397, 422). Окрім цього, окремими статтями Особливої частини КК України встановлено кримінальну відповідальність за розголошення відомостей або даних, зокрема ст. 132, 182, 330, 381, 387 КК України. Далі вчена зазначає, що КК містить значну кількість норм, присвячених охороні суспільних відносин у сфері обігу інформації, пов'язаних із таємницею при-

ватного життя, професійною, комерційною, банківською, службовою та державною таємницею від протиправних посягань. Однак, зважаючи на те, що система норм Особливої частини КК побудована за критерієм тотожності або однорідності родових об'єктів, а охорона таємниці спрямована на захист відомостей у різних сферах суспільного життя, то й безпосередні об'єкти охорони таємниці не співпадають. Тому кримінально-правові норми щодо захисту таємниці не охороняються єдиним комплексом, а розкидані по різних розділах Особливої частини КК України. В КК України охорона таємниці врегульована такими нормами, як ст. ст. 111, 114, 132, 145, 154, 159, 163, 168, 182, 189, 231, 232, 328, 329, 361-2, 362, 381, 386, 387, 397, 422 [1, С. 23, 76-77]. Також Тугарова О. К., зазначає, що чинне кримінальне законодавство не містить окремого розділу, родовим об'єктом якого є відносини у сфері обігу інформації. Водночас норми Особливої частини КК України закріплюють понад 50 складів злочинів, що посягають на встановлений законом порядок створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації [9, С. 62]. Отже, в діючому КК України визначено широке поле застосування такого предмету як державна таємниця, проте відсуне його закріплення та виділення у самостійному розділі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання охорони різних видів таємниць у кримінальному праві знайшли відображення у наукових роботах Андрушка П. П., Бажанова М. І., Бондаря І. В., Вислоцької Т.Ю., Дудорова О.О., Тугарова О. К., Хавронюка М. І. та інших вчених. Проте, досліджень які б були присвячені конкретно теоретичному аналізу кримінально-правових норм, що регламентують охорону державної таємниці у проекті КК України поки що не проведено.

Метою статті є теоретичний аналіз кримінально-правових норм, що регламентують охорону державної таємниці у проекті КК України, на підставі якого буде визначено позитивні на негативні положення щодо кримінально-правового регулювання цієї сфери суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. У проекті КК України Робоча група з розвитку кримінального права пропонує змінити чинний законодавчий підхід до охорони інформації, що становить таємницю. Так, проект КК України передбачає окремий розділ 9.2. «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі», який складається із п'яти складів. Серед цих п'яти складів кримінальних правопорушень, передбачених у Розділі 9.2, є два необережних. Це необережне розголошення державної таємниці (ст. 9.2.5) і необережна втрата носія інформації, що містить державну таємницю (ст. 9.2.6). Вони є злочинами 1 базового ступеня тяжкості, на відміну від передбачених цим Розділом умисних злочинів, які визначаються як злочини 3 базового ступеня тяжкості. Відмінність кримінальних правопорушень проти режиму таємниці інформації, що належить державі, від аналогічних кримінальних правопорушень, передбачених чинним КК України, полягає у наступному:

- вони зведені у компактну систему, яку визначає видний об'єкт (охоронюваною соціальною цінністю є режим відповідної таємниці). Ця система створена на основі положень статей 114-2, 328, 329, 330 чинного КК України;
- предметом цих кримінальних правопорушень є відомості, що становлять державну чи розвідувальну таємницю або службову інформацію у сфері оборони країни, або інформацію про направлення чи переміщення товарів військового призначення, про переміщення чи розміщення військових формувань України;
- відповідно, суспільно небезпечні діяння щодо певної інформації полягають лише в її розголошенні (поширенні). Якщо особа умисно збрала для передавання або передала іноземній державі, іноземній організації, неза-

конному збройному формуванню чи їх представнику як зазначену, так і будь-яку іншу інформацію, яка може бути використана на шкоду національній безпеці України, то таке діяння має кваліфікуватися як шпигунство (ст. 9.1.8 Проекту КК України);

– суб'єкт відповідних умисних злочинів загальний, оскільки будь-яка особа не повинна розголошувати (поширювати) державну, розвідувальну таємницю або службову інформацію у сфері оборони країни, або іншу відповідну інформацію, навіть якщо вона стала їй випадково відома, оскільки цим вона може спричинити серйозну шкоду. Спеціальний суб'єкт (особа, якій відповідні відомості чи предмети були довірені або відомості стали відомі у зв'язку з її службовим становищем), є ознакою основного складу лише необережного розголошення державної таємниці й необережної втрати носія інформації, що містить державну таємницю. У складах умисних злочинів зазначений спеціальний суб'єкт є кваліфікуючою ознакою. У ст. 9.2.1 визначено кілька ознак, що підвищують тяжкість злочинів, передбачених цим Розділом, на один ступінь. Ці обставини стосуються лише умисних злочинів і пов'язані з предметом (державна таємниця зі ступенем секретності «особливої важливості»), способом (використання медіа або інформаційної системи), обставинами (умови воєнного стану), суб'єктом (особа, якій відповідна інформація була довірена або стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень чи професійних обов'язків) або мотивом (корисливий мотив). Оскільки режим таємниці інформації, що належить державі, передбачає також встановлений порядок її знищення та зміни, статтею 9.2.7 визначено склад кримінального проступку «Незаконні знищення або зміна відомостей, що становлять державну, розвідувальну таємницю чи службову інформацію у сфері оборони країни» [8, С. 352].

Маємо зазначити, що положення проекту КК України щодо кримінальних правопорушень проти режиму таємниці інформації, що належить державі через їх встановлення у окремому розділі можуть вирішити проблему відсутності родового визначення. Крім того, відповідний розділ нормативно визначає більш конкретно державну таємницю, а саме державна чи розвідувальна таємниця або службова інформація (ст. ст. 9.2.2, 9.2.5.). Проте, запропоновані склади кримінальних правопорушень не позбавлені недоліків, які також потребують усунення, про що свідчать висновки вітчизняних науковців, іноземних та вітчизняних експертів. Так, маємо звернути увагу на те, що у більшості розділів проекту КК України на їх початку, Робоча група пропонує окрему статтю, в якій визначені певні спеціальні для відповідного розділу поняття, отже першою розміщується дефінітивна стаття («Значення термінів, вжитих у цьому розділі»). Вказана структура пояснюється тим, що в процесі підготовки проекту КК України виявилось, що є чимало положень, притаманних лише тим чи іншим розділам про відповідальність за окремі кримінальні правопорушення та які явно «не вписувалися» в Загальну частину КК. У зв'язку з цим було прийняте рішення починати відповідні розділи Особливої частини Проекту КК України із статей, які становлять своєрідну загальну частину саме для цього розділу. Це статті, які: а) містять визначення специфічних термінів, які використовуються лише в даному розділі та б) передбачають обставини, які змінюють ступінь тяжкості не всіх злочинів, а лише передбачених цим розділом. Водночас більшість статей Особливої частини, як і належить, містять вказівку на специфічні ознаки складів кримінальних правопорушень та визначають можливе покарання за відповідні злочини. Тобто, за усталеною класифікацією, це статті, що містять ознаки заборонних кримінально-правових норм [7, С. 24]. Проте розділ 9.2. «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі» не має такої статті. Отже, виникає запитання

невже вказаний розділ не містить тих термінів, які мають важливе значення для подальшого розуміння та чіткого встановлення зазначених складів передбачених цим розділом? Як на наш погляд, більшість кримінальних правопорушень, які мають бланкетний характер, не виключення й кримінальні правопорушення, які забезпечують охорону державної таємниці, пов'язані із характерними тільки для цих кримінальних правопорушень термінами, які визначені в інших нормативно-правових актах, зокрема Законі України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-XII. в редакції від 21 вересня 1999 року № 1079-XIV [3]. Варто зазначити, що не має єдності у поглядах науковців щодо існування та доцільності таких статей («Значення термінів, вжитих у цьому розділі») в окремих розділах Особливої частини, проте у контрольному тексті проекту КК України усі інші розділи встановлюють таку статтю, а відповідно розділ 9.2. має її також передбачити. При цьому, термінологія чинного законодавства України про кримінальну відповідальність має бути точною, відповідати змісту та не містити зайвої деталізації. Зміна певних положень КК України зумовила б точну й повну відповідність змісту деякої термінології та її призначення, вичерпний обсяг правового регулювання, ясність і доступність [4, С. 87]. Отже, перед розробниками проекту стоїть не просте завдання відпрацювати та визначити відповідну статтю із необхідною, точною, повною термінологією. Наступне на що також хотілось би звернути увагу, це певні недоліки щодо положень окремих норм цього розділу. Так, до ст. 9.2.1., в якій визначені ознаки, що підвищують тяжкість злочину на один ступінь [5], національними експертами зазначаються зауваження, які стосуються відсутності ознаки майнової та інших видів шкоди (наприклад, розголошення особливо важливих відомостей про новітні розробки у сфері оборони чи те, що державна таємниця стає доступною ворожій країні або в умовах воєнного стану/особливого періоду супротивник отримує внаслідок цього суттєву перевагу); у ст. 9.2.3. «Несанкціоноване поширення інформації про направлення чи переміщення товарів військового призначення», в якій робоча група визначає суб'єкт розголошення – загальний, національними експертами вказується на необхідність в такому разі, внесення змін до ст. 28 Закону України «Про державну таємницю», яка б встановлювала б обов'язок кожної особи (незалежно від громадянства і незалежно від отримання нею допуску до державної таємниці) у разі, якщо державна таємниця стала їй відома (і вона завідомо знає про її статус), не допускати її розголошення іншим особам. Підтримуємо також зауваження експертів щодо не правильності запропонованого у проекті суб'єкта у ст. 9.2.7. «Необережна втрата носія інформації, що містить державну таємницю», яким може бути тільки спеціальний; також щодо ст. 9.2.4.

«Несанкціоноване поширення інформації про переміщення або розміщення військового формування України» та ст. 9.2.5. «Незаконні знищення або зміна відомостей, що становлять державну, розвідувальну таємницю чи службову інформацію у сфері оборони чи мобілізації» експерти підкреслюють необхідність встановлення відповідальності за дії передбачені у відповідних статтях не лише «в умовах воєнного стану», а й «особливий період» тощо.

Відносно таких кримінальних правопорушень, які передбачені у проекті КК України, ст. 9.2.3. «Несанкціоноване поширення інформації про направлення чи переміщення товарів військового призначення», ст. 9.2.6. «Необережне розголошення державної таємниці» та ст. 9.2.7. «Необережна втрата носія інформації, що містить державну таємницю» експерти порівнюють із чинними ст. ст. 328, 329 КК України, що обумовлює питання встановлення тих ознак, які є однорідними та правильного підходу до диференціації у ст. 9.2.3., 9.2.6., 9.2.7. [2].

Висновки. Отже, на підставі здійсненого аналізу положень Розділу 9.2. «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі» проекту КК України станом на 2 квітня 2025 року виявлено, що: зазначені положення можуть вирішити проблему відсутності родового визначення досліджуваних суспільних відносин; надати більш конкретне нормативне закріплення державній таємниці, із вказівкою на державну чи розвідувальну таємницю або службову інформацію (ст. ст. 9.2.2, 9.2.5.). Проте існують і ті положення, які потребують удосконалення, доповнення. Так, зокрема доповнення потребує Розділ 9.2., а саме першою дефінітивною статтею («Значення термінів, вжитих у цьому розділі»); доповнення потребує ст. 9.2.1., а саме такою ознакою, як майнова та інші види шкоди (наприклад, розголошення особливо важливих відомостей про новітні розробки у сфері оборони чи те, що державна таємниця стає доступною ворожій країні або в умовах воєнного стану/особливого періоду супротивник отримує внаслідок цього суттєву перевагу). Нами підтримується закріплення у ст. 9.2.3. суб'єктом розголошення – загального суб'єкта, проте згодні із експертами щодо необхідності внесення відповідних змін до ст. 28 Закону України «Про державну таємницю», а також із думкою фахівців щодо неправильності встановленням у ст. 9.2.7. тільки спеціального суб'єкта, а також встановлення відповідальності за дії передбачені у відповідних статтях 9.2.4., 9.2.5. не лише «в умовах воєнного стану», а й «особливий період». Вважаємо, також необхідними для удосконалення є питання встановлення у ст. 9.2.3., 9.2.6., 9.2.7. тих ознак, які є однорідними, а також більш виваженого підходу до диференціації кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вислоцька Т.Ю. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 275 с.,
2. Висновок національних експертів / URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>
3. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року № 3855-XII. В редакції від 21 вересня 1999 року № 1079-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
4. Катеринчук К. В., Грищенко А. Л. Проблеми охорони здоров'я людини в проекті Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 83-89.
5. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України (станом на 02.04.2025 року) URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf>
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96#w1_56 (дата звернення 07.02.2025 р)
7. Навроцький В.О. Про формулювання статей Особливої частини в проекті КК України. *Особлива частина Кримінального кодексу України : система та зміст*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 20–23 жовт. 2021 р. / редкол.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневська. Харків: Право, 2022. 234 с. С. 23-27.
8. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневська І.А., Грох О.П., Гуророва Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. // За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія BAITE. 494 с.
9. Тугарова О. К. Кримінально-правове забезпечення охорони інформаційних відносин. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 61–66.